

Fikret Karčić, *The other European Muslims: A Bosnian Experience*,

Center for Advanced Studies
(Centar za napredne studije),
Sarajevo, 2015.

Dr. sc. Amir Karić, docent

Pravni fakultet Univerziteta u Tuzli

Dr. sc. Dževada Šuško¹

Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka, Sarajevo

Nova knjiga dr. Fikreta Karčića, redovnog profesora na Pravnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu „*The other European Muslims: A Bosnian Experience*“ (*Drugi evropski muslimani: bosansko iskustvo*) sadrži jedanaest tekstova koji su podijeljeni u tri poglavlja: 1) Islamske studije, 2) Islamska obnova i institucije u Bosni, i c) Muslimani Balkana u 20. stoljeću.

Svi tekstovi u ovoj knjizi objavljeni su između 1995. i 2000. u časopisima *Intellectual Discourse* u Maleziji, *Islamic Studies* u Islamabadu (Pakistan) i *The Islamic Quarterly* u Londonu (Velika Britanija). Dva

1 Dževada Šuško je doktor političkih nauka. Direktorica je Instituta za islamsku tradiciju Bošnjaka, a angažirana je i na Internacionalnom Burch Universitetu u Sarajevu gdje predaje predmete Uvod u političke nauke i Politika Evrope.

teksta su objavljena kao poglavlja u knjigama koje se odnose na islam u Evropi.

U nemogućnosti da predstavimo svih jedanaest studija pojedinačno, nastojat ćemo barem lapidarno predstaviti po jednu iz svakoga poglavlja. Prvo poglavlje se sastoji od četiri studije:

1. Tekstualna analiza u islamskim studijama,
2. Primjena šerijata u modernim društvima,
3. Reforma šerijatskih sudova i islamsko pravo u Bosni i Hercegovini 1918-1941.,
4. Sekularna država i religija(e): napomene o bosanskom iskustvu u reguliranju odnosa religije i države s obzirom na novi zakon o slobodi vjere.

U posljednjoj se ističe da je Bosna i Hercegovina prošla kroz polustoljetno razdoblje socijalističke i dvadeset i pet godina liberalno-demokratske verzije sekularne države.

Ovo iskustvo je ostavilo značajan trag i na razumijevanje i interpretacije islama u Bosni i Hercegovini i njegovu ulogu u društvu.

U ovom radu profesor Karčić je dao kratak pregled konstituiraćih elemenata državne sekularnosti unutar liberalno-demokratske političko-pravne tradicije, ukazujući na činjenicu da se odvajanje nadležnosti dviju sfera, državne i religijske javljalo simultano u dvije kulturne zone, u Francuskoj, što će reći unutar katoličke kulture, te u zemljama čija je kultura dominantno oblikovana nekom od verzija protestantizma.

U Francuskoj je modernost razvijana u opoziciji prema religiji dok je u protestanskim zemljama religija posmatrana kao integralni dio modernosti. Izraz „laïcité“ koji se koristi u Francuskoj za označavanje odnosa između države i religije znači da je država svjetovna, a ne konfesionalna, ali se poštuje sloboda religije. Ovaj koncept je dobio svoj zakonski okvir 1905. godine. Glavni njegovi principi su: 1. Republika garantira slobodu savjesti i slobodu prakticiranja religije, 2. Republika ne prepoznaje i ne podupire nijednu religiju, osim pokrivanja troškova kapelanske službe (u bolnicama, zatvorima, armiji i školama), 3. Crkve

i religijske zajednice mogu se organizirati kao institucije Privatnog prava.

Prema ovim principima, u laičkoj državi nema službene religije, niti ateizam može biti službeni svjetonazor.

U engleskom govornom području koristi se izraz „sekularna država“ (*Secular State*). Koncept sekularnosti došao je do punog izražaja u 1. Amandmanu na Ustav SAD iz 1791. koji glasi: „Kongres ne može donijeti nikakav zakon o ustanovljavanju državne religije, kao ni zakon koji zabranjuje slobodno ispoljavanje vjere.“

Prema američkim stručnjacima, ističe prof. Karčić, može se derivirati nekoliko principa iz ovog amandmana: a) odvojenost religije od države, što znači da su to odvojene institucije koje se ne upliću u nadležnosti jedna drugoj, b) jednak tretman građana, tj. nediskriminacija, bez obzira na njihovu religiju ili vjerovanje, c) država ne može prisiliti nikoga da primjenjuje ili ne primjenjuje bilo koju religiju ili uvjerenje.

Prema ovim principima koji su sadržani i u francuskoj i američkoj verziji sekularne države, naglašava prof. Karčić, one države koje daju preferencijalni tretman ateizmu kao vrsti uvjerenja, te sprovode progone ili diskriminaciju na osnovu religije ili uvjerenja ne mogu se smatrati sekularnim državama.

Donald Eugene Smith definira sekularnu državu kao: a) državu koja garantira individualnu i kolektivnu slobodu religije, b) tretira pojedince kao građane bez obzira na njihovu religiju, c) nije ustavno vezana ni za jednu religiju, i d) ne nastoji promovirati ili utjecati na religiju. Iz rečenog slijedi da se uspostavljaju tri tipa odnosa između tri činioca: pojedinca, države i religije, i to između: a) religije i pojedinca, b) države i pojedinca, te c) države i religije.

U prvom slučaju, tj. u odnosu religije i pojedinca, treći faktor tj. država je isključena. U drugom, u odnosu države i pojedinca, supstancijalna je isključenost trećeg faktora. U trećem, u odnosu države i religije, postoji fundamentalna pretpostavka da njih dvije predstavljaju različita područja ljudske aktivnosti, sa njihovim zasebnim ciljevima i metodama.

U pogledu principa sekularnosti države u današnjoj Bosni i Hercegovini, prof. Karčić ukazuje na tri fundamentalna dokumenta:

1. Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, sa protokolima,
2. Ustav Bosne i Hercegovine,
3. Zakon o slobodi vjere i pravnom položaju crkava i vjerskih zajednica.

Na osnovu ovih pravnih dokumenata izvodi tri principa: a) princip religijske slobode, b) princip građanstva nevezanog za religiju ili vjerovanje, i c) princip odvojenosti religijskih zajednica od države.

U završnici ovog teksta profesor Karčić govori o manifestiranju islama unutar sekularne države, ukazujući na tri vrste šerijatskih normi: a) religijske, b) moralne, i c) pravne norme.

Religijske norme tiču se ibadeta, odnosa čovjeka i Boga, i spadaju u kategoriju koja se naziva „iskazivanje religije“. U sekularnoj državi ne može biti nikakvih ograničenja u pogledu toga, jer svako ograničenje bi povređivalo slobodu religije. Moralne norme su također bez ograničenja unutar sekularne države, a tiču se ljudske savjesti, koja je ujedno i izvor sankcije u slučaju kršenja moralne norme. Pravne norme podrazumijevaju da je nophodna intervencija države za njihovu implementaciju ili za izvršenje sankcija u slučaju njihovog kršenja.

Razmatrajući ovo pitanje prof. Karčić naglašava da sekularna država ima svoj vlastiti pravni sistem koji je rezultat volje njenih građana. Stoga nije vjerovatno da ona sankcionira islamski normativni sistem. Ističe da bi zahtjevi, koji su se mogli čuti od pojedinaца, za uvođenje šerijatskog sudovanja u područjima porodičnog, nasljednog i vakufskog prava u Bosni i Hercegovini, podrazumijevalo vraćanje u stanje odnosa prije 1946. godine, što bi moglo imati nekoliko posljedica.

Prvo, to bi bilo vraćanje u stanje u kojem se muslimane posmatra kao religijsku manjinu sa personalnom autonomijom. Ovaj model je historijski prevaziđen i muslimani Evrope danas trebaju novu paradigmu, odnosno model punoga građanstva. Drugo, posje-

dovanje personalne autonomije nije dovoljna garancija za zaštitu islamskog identiteta, jer se danas identitet ne može zaštititi pomoću pravnih sredstava. Treće, zahtjev za personalnom autonomijom temeljem religijske pripadnosti samo bi doprinosa devastiranju sistema javnog prava vlastite zemlje.

Drugo poglavlje „Islamska obnova i institucije u Bosni i Hercegovini“ sadrži četiri studije:

1. Islamska obnova na Balkanu 1970-1992.,
2. Preporod-*novine*: činilac i svjedok islamske obnove u Bosni,
3. Uprava islamskih poslova u Bosni i Hercegovini,
4. Kancelarija reisul-uleme među Bošnjacima (bosanskim muslimanima).

Daću nekoliko napomena u vezi sa prvom studijom. Pojmom Islamska obnova označava se interes muslimana za obnovom islama i on obuhvata različita značenja u rasponu od poziva na jačanje lične religioznosti do uvođenja šerijata u pravni sistem muslimanskih zemalja. Obnova u većinskim muslimanskim zemljama imala je značenje, jačih ili slabijih zahtjeva za promjenama u društvenoj stvarnosti dok su se muslimanske manjinske zajednice fokusirale na zaštitu muslimanskog identiteta.

Prof. Karčić naglašava da je izučavanje islamske obnove na Balkanu važno zato što se kroz to može uočiti:

1. kako je islam preživio stoljeće uprave neprijateljskih režima i ideologija,
2. šta obnova znači za muslimane koji žive na periferiji muslimanskog svijeta,
3. kako su nemuslimani posmatrali taj proces i kako su reagirali na njega.

Tragična iskustva muslimana na Balkanu počinju polovinom 19. stoljeća kada su se počeli suočavati sa ekstremno-nacionalističkim, isključivim i antiislamskim pravoslavnim režimima. Tada počinju mučenja, ubijanja, protjerivanja i migracije muslimana u Tursku i druge zemlje. Kao što je poznato iseljavanja muslimana nisu

prestala ni tokom razdolja jugoslovenskog komunističkog režima, u vezi sa kojim profesor Karčić primjećuje da su pod komunističkom vlašću muslimani bili izloženi dvostrukom pritisku:

1. kao vjernici, jer su vjernici svih denominacija bili stigmatizirani,
2. kao muslimani, jer su „sljedbenici strane religije“.

Više od 300.000 Turaka je protjerano iz Bugarske 1989. godine. Nad Bošnjačkim muslimanima je provođen genocid od 1992. do 1995. Albanci na Kosovu su živjeli pod srbijanskim policijskim režimom od 1981. do sticanja nezavisnosti.

Manifestacije islamske obnove u ovom tekstu obrađene su kroz nekoliko pokazatelja: obnova džamija, razvoj vjerskog obrazovnog sistema, izdavačka djelatnost, korištenje islamskih simbola, politička kultura i organizacije, te uspostavljanje institucija muslimanske solidarnosti.

Treće poglavlje „Muslimani Balkana u 20. stoljeću“ sastoji se od tri studije:

1. Istočno pitanje – paradigma za razumijevanje balkanskih muslimana u 20. stoljeću,
2. Iskrivljene slike islama: slučaj bivše Jugoslavije,
3. Bosanski Mladi muslimani: pregledni esej (Sead Trhulj: *Mladi muslimani* (1992.) Zagreb: Globus)

U studiji pod naslovom „Iskrivljene slike islama: slučaj bivše Jugoslavije“, prof. Karčić ističe da je takva slika islama kreirana od strane jednog broja klerika Srpske pravoslavne crkve (SPC), historičara te orijentalista i islamologa. Američki autor Norman Cigar je istraživao i utvrdio da su srpski orijentalisti bili u prvom planu anti-islamske kampanje od 1980-ih, značajno doprinoseći genocidu nad muslimanima. Aleksandar Popović, Darko Tanasković i Miroljub Jevtić su perjanice te kampanje. Muslimane u Jugoslaviji su predstavljali kao kulturne strance i prijetnju na evropskom tlu, petu kolonu, mostobran za reislamizaciju Srbije i Balkana itd. Na meti ovih autora bili su muslimanski marksistički intelektualci i ulema istovremeno. Marksiste su proskribirali za „muslimanski se-

kularni radikalizam“ a ulemu za „vjerski radikalizam“ optužujući ih da zajedno rade za isti cilj. Kako bi prevazišli apsurdnost teze da marksisti i ulema zajedno rade na promociji islama, A. Popović i D. Tanasković su pribjegli šiitskom konceptu ketmana (prikrivanja), tj. optužujući i jedne i druge da se pretvaraju dok rade za iste ciljeve. Široka je lepeza optužbi koje su spomenuti orijentalisti koristili i može ih se hronološki pratiti. Kao dokaz navodnog islamskog radikalizma oni su navodili 1989. godine odbijanje pojedinih vojnika u JNA da jedu svinjetinu, 1991. godine uspostavljanje odnosa sa Organizacijom islamske konferencije, danas Organizacija za islamsku saradnju, 1992. godine porast islamske svijesti, a 1993. godine visoku stopu nataliteta, što je Darko Tanasković nazvao „demografskim džihadom“. Britanski historičar Mark Almond posljednju je morbidnu insinuaciju opisao kao „fašističku opsjednutost plodnošću, ili radije njenim izostankom.“

Srpska pravoslavna crkva je kreirala distorzivnu sliku islama kroz mitologiju razvijenu na ideji Kosovskog boja. Dobrica Ćosić je isticao da se Srbi obraćaju Bogu kroz mit, a ne Bibliju, a Matija Bećković, Ćosićev kolega iz SANU-a, opisao je Kosovo kao „srpsko evanđelje“. Potrebno je uočiti da se od 15. stoljeća pravoslavno-srpska mitologija kretala oko lika kneza Lazara, kanoniziranog svjetovnog vladara. Od 18. stoljeća došlo je do inverzije i naglasak je prenesen sa Lazara na lik Miloša Obilića, ubicu sultana Murata, čime je ideja **osvete** postala centralni element srpsko-pravoslavne mitologije, a time odnosa prema muslimanima.

Konačno, svoj udio su imali i srpski historičari, Radovan Samardžić, Milorad Ekmečić, Vasa Čubrilović i dr., čija je opća orijentacija bila da Turke predstave kao najveće neprijatelje, odgovorne za kako kažu „život Srba izvan historije“. U njihovoj interpretaciji osmanski sistem je bio prožet islamom pa je samim time islam odgovoran, a time i muslimani, za sve neprilike Srba.

Držeći se principa naučne objektivnosti, prof. Karčić ne propušta naglasiti da je bilo srpskih naučnika koji su odbacili sudjelovanje u hegemonističkom, srpskom velikodržavnom projektu, ali su oni marginalizirani i osuđeni na ćutanje.

Na kraju, značaj ovoga izdanja je veći ako se uzme u obzir da je knjiga na engleskom jeziku, u PDF formatu postavljena na stranicu Centra (www.cns.ba) za slobodno preuzimanje (download), čime je postala dostupna istraživačima i čitaocima širom svijeta.